

AHMED PAŠIĆ¹

Težave muslimanov pri vključevanju v evropsko družbo

Izvleček: Muslimani v Evropi so pogosto ukleščeni med kulturo in identiteto, ki so jo podedovali od prednikov in staršev ter kulturo in identiteto večinske (*mainstream*) družbe, njihova življenjska pot pa spominja na vožnjo ladje med čermi. Identitete muslimanov v Evropi se stalno spreminjajo in so pod vplivom številnih dejavnikov. Prepletanje različnih identitet povzroča nemalo turbulenc in izzivov v muslimanskih skupnostih. Moderni način življenja na zahodu se lahko mlademu muslimanu (rojenemu v Evropi) zdi privlačen, medtem ko se bo očetu (rojenemu v "prvotni domovini") zdel nemoralen in dekadenten. Prepad med generacijami prispeva h krizi identitete, saj se številni mladi muslimani znajdejo na razpotju, ko začnejo razmišljati o tem, kateri kulturi (bolj) pripadajo. Govorimo o t. i. hibridni identiteti, ki je značilna zlasti za pripadnike mlajših generacij. Rojeni so na zahodu, govorijo jezik večinske družbe, so boljše izobraženi in želijo živeti v Evropi, medtem ko njihovi starši bolj sledijo kulturnim vzorcem in obnašanju svojih prednikov v Afriki, Aziji in arabskih deželah. Pričakovati je, da bodo prihodnje generacije muslimanov vedno bolj iskale srednjo pot med vrednotami evropske družbe in kulturo svojih staršev oz. starih staršev.

Ključne besede: identiteta, vključevanje v evropsko družbo, evro-islam

UDK: 316.7:28(4)

¹ Dr. Ahmed Pašić je vodja projektov pri človekoljubnem dobrodelnem društvu UP. E-naslov: pasic.ahmed@yahoo.com.

The Problems Faced by Muslims Integrating into European Society

Abstract: Muslims in Europe are often torn between the culture and identity inherited from their ancestors and those adopted from European mainstream society. The course of their lives resembles steering among cliffs. Muslim identities in Europe are continually changing under the influence of many factors. The interweaving of different identities in a Muslim's daily life causes turbulence and poses challenges within Muslim communities. While the modern way of life in the West might be attractive to a young Muslim born in Europe, his 'homeland'-born father might find it decadent and immoral. This identity crisis is further exacerbated by the generation gap, as many young Muslims in the West find themselves at the cross-roads of identity, wondering where to turn and which culture they belong to. This is 'hybrid identity', typical especially of the younger generation members. Born in the West, they speak the language of the mainstream society, are better educated than the first generation and want to live in Europe, while their parents or grandparents have followed the cultural patterns and traditions of their ancestors in Africa, Asia and the Arab countries. It may be expected that future generations of Muslims, especially those born in Western Europe, will increasingly seek a middle path between the values of European society and their (grand)parents' culture.

Key words: identities, integration into European society, Euroislam

Dvojna in trojna identiteta (fenomen evroislama)

Identiteta je proizvod družbenih procesov, ki niso enosmerni. Količnik družbena struktura vpliva na oblikovanje in vzdrževanje identitete posameznikov, toliko je prisotno tudi delovanje posameznika

na družbo.² Je dinamičen družbeni objekt, ki se stalno spreminja in razvija pod vplivom različnih dejavnikov. Za Levi-Straussa³ je identiteta nekakšen virtualni fokus, na katerega se moramo vračati, da bi lahko razložili nekatere stvari, hkrati pa nikoli ni obstajal. Tako se identiteta prej omeji na njegovo ponovno vzpostavljanje in gradnjo kot na njegovo utrjevanje ali potrditev (Levi-Strauss v Šavija Valha, 2008: 5). Vzpostavljanje virtualnega fokusa se dogaja v dialektičnem procesu med subjektivnim posameznikom in družbo. Družba lahko vpliva na razvoj identitete posameznika in obratno. Identiteta daje človeku občutek osebne lokacije in jamči stabilno jedro človeške individualnosti, vendar se njen vpliv čuti tudi na področju družbenih odnosov.

Koncept identitete je oblikoval teorijsko strukturo sporov o multikulturalizmu. Identiteta je na splošno zamišljena kot vez, privlačnost in povezanost med tistimi, ki se tako identificirajo. Je vivo, ki ohranja skupnost, hkrati pa izključuje tiste, ki ne izpolnjujejo kriterijev pripadnosti. Identiteta ima afirmativno lastnost, vendar lahko pomeni tudi svojevrstno družbeno omejenost in družbeni pritisk, če pripadnik skupnosti želi iz nje izstopiti. Prijubljena predstava o skupnosti je še vedno umeščena v romantičen, idealiziran ruralni ambient, ki prekriva globoke notranje delitve, vendar je odnos med pripadnostjo in skupnostjo oslavljen v modernem svetu. Skupnosti se danes konstruirajo v kontekstu

² Berger, Peter L., in Luckmann, Thomas (1992). *Socijalna konstrukcija zbilje*. Naprijed, Zagreb, str. 158.

³ Claude Levi-Strauss se je rodil 28. novembra 1908 v judovski družini v Bruslju, odraščal pa je v Parizu. Je antropolog, ki je študiral pravo in filozofijo. Veliko je proučeval indijanska plemena v Južni in Severni Ameriki, saj se ni strinjal s takratnim mišljenjem akademskih krogov, da je zahodna civilizacija superiorna. Leta 1962 je izdal svoje kapitalno delo *Divja misel (La Pensée Sauvage)*. Vir: http://en.wikipedia.org/wiki/Claude_L%C3%A9vi-Strauss.

več parcialnih pripadnosti. Danes lahko ljudje pripadajo več skupnostim hkrati. Tisto, kar jih drži skupaj, se redko identificira kot edinstvena vrednota.

Koncept skupnosti je tako postal ambivalenten. Ker se kulture liberalizirajo, imajo ljudje vse manj skupnih točk s številnimi sonarodnjaki v pogledu tradicionalnih običajev in so vse bolj podobni pripadnikom drugih etničnih skupin, s katerimi delijo urbano civilizacijo. "Koncepti z mejo", kot so plemena, etnične skupnosti, rase in nacije,⁴ so bili prirejani občutku skupnosti s stabilnimi mejami v okviru enotne lokacije. V današnji družbi sta za življenje v skupnosti vedno manj pomembni geografska lokacija in tradicija, vedno močnejšo vlogo pa imata medsebojno komuniciranje in lastna aktivnost. Vse več pozornosti se posveča njihovi stalni transformaciji zaradi mešanja kulturnih praks in

---

⁴ Doktrina, da so vsi ljudje razdeljeni v skupine, ki se imenujejo nacije, je sama po sebi etična in filozofska. Gre za prvo fazo v razvoju ideologije in nacionalizma. Pripadniki nacije so specifični po tem, da imajo skupno identiteto in skoraj vedno skupni izvor ter rod v smislu nasledstva. Nacionalna identiteta ima elemente prepoznavnosti skupine in osebni občutek pripadnosti. Pripadniki nacije si delijo karakteristike in norme obnašanja, odgovornost do drugih pripadnikov te nacije in odgovornost za dela pripadnikov iste nacije. Izraz nacija je latinskega izvora. *Natio* izvorno opisuje kolege na univerzi ali študente, predvsem na pariški univerzi, ki so bili vsi rojeni v isti državi, so govorili isti jezik in spoštovali isti zakon. Od 19. stoletja dalje nacija ustreza pojmu suverene države, ki se imenuje nacionalna država. Ideja izhaja iz ideologije nacionalizma, ki podpira tezo, da mora imeti vsaka nacija svojo državo. Vendar se vsi ne strinjajo s tako poenostavljeno definicijo nacije. Filozof Avishai Margalit je v svoji knjigi *Etika spomina* obravnaval globlji pomen oblikovanja nacije. Nacija se je definirala kot društvo, ki prepričuje samega sebe o svojem izvoru in deli skupno sovraštvo do svojih sosedov. Zato je vez, ki drži nacijo skupaj, odvisna od lažnih spominov in sovraštva do tistih, ki jim ne pripadajo (glej Margalit, 2004).

*rastoče mobilnosti ljudi. Zaradi tega se na skupnosti in identitete vedno bolj gleda kot na "polje" s prepustnimi mejami in hibridnimi izmenjavami.*⁵

Ali so pripadniki migrantske populacije na zahodu resnično vse podobnejši pripadnikom drugih etničnih skupin, je diskutabilno vprašanje. O tem je govorila tudi raziskava Silve Mežnarić z naslovom *Bosanci. A kuda idu Slovenci nedjeljom?*, ki je ugotovila, da so se Bosanci v Sloveniji v 70. in 80. letih s Slovenci družili samo v službi ("druženje s Njihovima na poslu") in z Bosanci po zaključku službe ("druženje s Našima poslije posla").⁶

Poznamo več vrst in razsežnosti identitete. Anthony Appiah opozarja, da obstajata dve dimenziji individualne identitete: 1. kolektivna, ki izhaja iz skupinskih karakteristik, te pa temeljijo na veri, etnični skupnosti, rasi in seksualnosti, ter 2. osebna, ki je sestavljena iz drugih, moralno pomembnih lastnosti, kot so inteligentnost, šarm, duhovitost ipd. Distinkcija med njima je prej sociološka kot logična.⁷ En vidik kolektivne identitete je nacionalnost. Pojem nacionalne identitete je v sociologiji v uporabi malo dalj časa od multikulturalizma. Med prvimi ga je uporabil W. L. Morton leta 1961 v svoji knjigi *The Canadian Identity* s predpostavko: "Če obstajajo nacije, potem morajo obstajati tudi nacionalne identitete."

Oblikovanje nacionalne identitete temelji na selektivnih spominih o izvoru in zgodovini posamezne nacije. Tradicija je nekoliko tudi stvar današnje politike in načina, kako vplivne institucije funkcionirajo v selekcioniranju mehanizmov kulturne reprodukcije. Nastanek in razvoj identitete je aktiven proces, ki temelji na dvosmerni

⁵ Mesić, 2006, 281-283.

⁶ Glej Mežnarić, 1986.

⁷ Appiah v Mesić, 2006, 284.

dinamiki, vključevanju in izključevanju. Ne obstaja identiteta, ki ne bi imela dialoškega odnosa z “drugim”.

*Nacionalna identiteta skupnosti mora biti določena na način, ki bo vključeval vse svoje državljane na enakovredni osnovi in jim omogočil identificiranje z njim. Če večinska skupnost določa sebe kot nacijo in želi monopolizirati državo, s tem izziva manjšine, da se začnejo deklarirati kot nacije ali etnične skupnosti. Nastanek manjšinske etnične skupnosti je predvsem defenzivna reakcija na večinski nacionalizem. Pravičnost in politična modrost svetujeta, da se mora večinska skupnost upreti skušnjavam/izzivom monopoliziranja pravic do kulturnega lastništva politične skupnosti.*⁸

Poleg nacionalne, kulturne, regionalne, spolne ipd. identitete poznamo tudi versko identiteto.

*Verska identiteta izhaja iz splošne komunikacije in socializacije. Temelji na usklajevanju kulture in njenih elementov, torej vrednot, simbolov, mitov in tradicije, ki svojo kohezivno moč kažejo skozi običaje in obrede. V zgodovini se je pogosto zgodilo, da sta si bili verska in etnična identiteta zelo blizu, včasih pa sta si bili tudi identični, kar ni redek pojav tudi danes.*⁹

Kako lahko odnos med vlado in versko skupnostjo vpliva na boljšo integracijo muslimanov v večinsko evropsko družbo, ko govorimo o identiteti? Raziskava, ki sta jo leta 2004 opravila Joseph Fetzer in Christopher Soper, je pokazala, da je status muslimanov v Veliki Britaniji boljši od statusa muslimanov v Franciji in Nemčiji. Najtežji in najslabši naj bi bil ravno status muslimanov v Franciji. Eden od

---

⁸ Mesić, 2006, 286-288.

⁹ Šavija Valha, 2008, 7.

razlogov je v tem, da francoska vlada želi iz migrantov in njihovih otrok "narediti" Francoze, kar poraja številna vprašanja o tem, kaj sploh pomeni biti Francoz. Je musliman, ki moli petkrat dnevno, ne uživa svinjine in alkohola ter nosi arabsko *galabijo*,¹⁰ lahko (sekularni) Francoz?

Večina razprav o multikulturalizmu je osredotočena na etnično identiteto, medtem ko se religija in verska identiteta marginalizirata. Wsevolod Isajiw pravi, da je etnična skupnost neprostovoljna skupina ljudi z isto kulturo. V tej definiciji so implicirani objektivni (obstoj kulture) in subjektivni elementi (zavest o identiteti). Will Kymlicka na drugi strani trdi, da so etnične skupine lahko samo priseljenci, drugače od nacionalnih manjšin.¹¹ Novejše raziskave dokazujejo, da ima religija še vedno pomembno vlogo v medskupinskih odnosih in moderni družbi na splošno.

*Življenje v multikulturnem okolju ima trajne učinke na versko-kulturno skupino in tradicijo. Znanstveni in racionalni modernizem obravnava religijo kot zastarel, mogoče zadnji aktivni predmoderni dejavnik v modernih družbah. Religija ima v takšnem pojmovanju status zasebne zadeve in ne vloge "gonilne sile" celih skupin. Vendar rezultati številnih raziskav kažejo na dejstvo, da življenje zunaj domovine pri številnih migrantskih skupinah povzroči povečanje percipirane vrednosti in pomembnosti religije. Verska afilijacija se premika od latentne k manifestni. V raziskavi britanskih hindujcev so anketiranci izjavili, da so o veri začeli več in bolj razmišljati šele po prihodu v Veliko Britanijo, kar je posledica pripadnosti manjšinski skupnosti v dominantno neverški družbi.*¹²

¹⁰ *Galabija* je tradicionalna dolga moška obleka v arabskem svetu.

¹¹ Mesić, 2006, 274.

¹² Mesić, 2006, 333.

Mlajša generacija se kljub predpostavkam družbenih znanstvenikov ni odrekla veri; odnos migrantov do vere in izvora je ostal stabilen. Z nacionalno identifikacijo se je religija pokazala kot močnejše zadnje zatočišče kulturne identitete v spopadu z rasizmom in socialno diskriminacijo. Paradokсно, migracija v državo "nevernikov" okrepi njihovo religijsko pripadnost.

Afera z Rushdiejem je leta 1989 sprožila pomembno vprašanje o vlogi religije v javnem življenju. Sekularisti, ki vključujejo liberalce, konservativce in pripadnike drugih prepričanj, trdijo, da sta si religija in politika popolnoma različni, zato ju je treba ločiti. Z njihovega stališča je religija (v nasprotju s politiko) osebna zadeva in ima majhno korist za politično življenje.

Sekularistična teza ima dve osebni različici. V prvi loči državo in religijo s predpostavko, da država ne bi smela institucionalizirati določene vere, hkrati pa bi se morala izogniti verskim konsideracijam v svoji politiki. V strožji verziji sekularistična teza prav tako loči religijo od politike. Politična razprava mora biti strogo podrejena sekularnim terminom. Vera lahko veliko pomeni posameznikom, vendar se morajo kot državljani povzdigniti nad versko prepričanje in slediti samo sekularnim razlogom. Parekh meni, da mora država skrbeti samo za sekularne zadeve, o katerih pa naj se ne bi odločalo samo na podlagi sekularnih temeljev.¹³

Odnos med religijo in sekularizmom muslimanom dodatno otežuje določanje in iskanje identitete. Splet nacionalne in etnične kulture v povezavi z religijo opisuje tudi Gerd Baumann, ki njihov odnos opisuje na primeru trikotnika. Baumann govori o multikulturnem trikotniku, ki povezuje nacionalno in etnično kulturo z religijo, ki ima ravno tako indikatorje kulture. Temelj in prvi kot

---

¹³ Mesić, 2006, 335.

trikotnika kulture je država ali – če smo natančnejši – tako imenovana nacionalna država oz. nacionalna država po zahodnih načelih. Življenje ljudi, tako večine kot tudi manjšine, usmerjajo in določajo vladajoče elite s pomočjo hegemonističnih medijev in dominantne družbene kulture. Omenjeni dejavniki determinirajo, kdo je večina in kdo je manjšina v družbi, pri tem pa se konstruirajo dejavniki določanja, najsi bodo etnični, verski, družbeni, spolni, zgodovinski ali mitski. Drugi kot predstavlja idejo, da je etničnost enaka kulturni identiteti, vendar etnični absolutizem ni politično uporaben, saj se sklicuje na biološko preteklost, na podlagi katere merimo sedanjo identiteto. Sedanja identiteta se uporablja pri označevanju ozemlja, kar bi lahko veljalo v primeru živalskih vrst, ne pa tudi človeških bitij. Etnična identiteta je “gibajoča se identiteta”, saj se nenehno spreminja pod vplivom različnih dejavnikov; lahko bi ji rekli tudi “kontekstualna etničnost”. Etničnost ni identiteta, določena z naravo: je identifikacija, ki se oblikuje z družbeno akcijo. Tretji kot multikulturalnega trikotnika predstavlja religija. Religija lahko zveni absolutno, hkrati pa lahko določa objektivne in nespremenljive razlike med ljudmi. Vsaka teorija multikulturalizma se mora zavedati, da je religija razred dejstev, ki se razlikujejo od drugih družbenih dejstev. Kaj povezuje trikotnik? Srčika trikotnika je magnet kulture.¹⁴

Tudi raznovrstnost muslimanske skupnosti bi lahko primerjali s trikotnikom. Muslimansko skupnost v Evropi sestavljajo vsaj tri skupine: 1. lokalni muslimani, ki živijo v Evropi že stoletja; 2. migranti, ki so prišli v Evropo kot ekonomski priseljenci po drugi svetovni vojni, in 3. njihovi otroci oz. vnuki.¹⁵ K temu bi dodal, da je znotraj muslimanske skupnosti veliko podskupin (begunci, azilanti itd.) in nobena klasifikacija ne zajame vseh. Muslimani v mo-

¹⁴ Baumann, 1999, 17-23.

¹⁵ Cerić, 2004, uvod.

dernih zahodnih družbah imajo težave z lastno identiteto oz. z vidiki identitete. So pripadniki verske skupnosti (muslimani), etnične skupnosti (Arabci, Pakistanci, Indijci, Turki, Albanci, Bošnjaki itd.), prebivalci mesta ali pokrajine in državljani države, v kateri živijo. Medsebojno se prepletajo vsaj trije vidiki identitete, ki dopolnjujejo drug drugega. Baumann opisuje trikotnik med nacionalno in etnično kulturo ter religijo, katerega srčiko predstavlja magnet kulture. Tako tudi teorija koncentričnih krogov opisuje splet vidikov identitete, saj človek nikoli ne pripada samo eni skupnosti. V slehernem posamezniku se prepletajo silnice mnogoterih identifikacij in usedline raznovrstnih skupinskih izkušenj.¹⁶ Življenje v družbi predstavlja središče kroga, medtem ko valovi predstavljajo različne vidike identitete. Pripadniki muslimanskih manjšinskih skupnosti v Evropi se ubadajo z vsakodnevnim vprašanjem: kako čim boljše in lažje uskladiti življenje med dvema skupnostma? Vsak pripadnik manjšinske skupnosti bo imel svoj odgovor na to vprašanje, vendar je dejstvo, da bodo številni med njimi sledili poti, ki jo je začrtala sama skupnost, kateri pripadajo. Zlasti predstavniki in voditelji muslimanskih organizacij so pogosto zgled drugim članom. Slediti večini, skupnosti in njenim predstavnikom, je lažja rešitev kot iskati svojo pot.

Islam je vera, ki poudarja pripadnost islamski skupnosti, najprej lokalni, potem pa tudi svetovni. Celotna muslimanska družba ima temelj v zakonski zvezi med moškim in žensko, hkrati pa islamski učenjaki poudarjajo, da vsi muslimani pripadajo tudi *umi*, svetovni islamski skupnosti, kar pomeni, da so vsi muslimani "bratje in sestre" v verskem pomenu. Tukaj se seveda poraja vprašanje, kako se počuti musliman na zahodu, ki je po rodu iz druge države. Ali je ta oseba najprej musliman, ki je bližji muslimanski kulturi in pripada

---

¹⁶ Debeljak, 2004, 3.

svetovni muslimanski skupnosti, ali pa je zahodnjak, ki je bližji svojim nemuslimanskim sosedom in prijateljem v ciljni kulturi?

Identiteta posameznika je oblikovana in omogočena s članstvom v skupinah, zlasti v kulturnih skupinah. Kultura omogoča našim identitetam "goste" vsebine, ki jih lahko zavržemo, vendar jih ne moremo enostavno ignorirati ali negirati. Kultura je, določujoč naše identitete, konstitutivna za našo osebnost.¹⁷

Vsak musliman na zahodu ima tako ali drugače pogoste preglavice z identiteto. Dogaja se "prepletanje identitet", ki povzroča zmedo v vsakodnevem življenju. Hibridnost ali kulturna hibridizacija se najpogosteje uporablja za označevanje kontradiktornih procesov v kulturnih spopadih in kulturnem mešanju. Primer hibridizacije imamo v Nemčiji, ko sta druga in tretja generacija turških imigrantov od leta 1990 dalje razvijali jezikovni sleng pod imenom *Kanak Sprak* ali *Kanakisch*. To je hibridni jezik na podlagi redukcije nemškega knjižnega jezika in izgovarjave oz. naglasa, ki je značilen za tuje govorce nemškega jezika. S sociološko-kulturološkega stališča se je jezik prilagodil manjšinski skupnosti s hibridno identiteto. Novi hibridni jezik je predvsem izraz njihove večplastne, hibridne identitete in občutka, da ne pripadajo turški kulturi v polnem smislu, hkrati pa se niso popolnoma integrirali v nemško družbo. Dvojno družbeno odtujenost so spremenili v pozitivno identifikacijo in novo hibridno identiteto.¹⁸

S težavami identitete in krizo identitete se srečujejo zlasti pripadniki druge in tretje generacije muslimanskih migrantov na zahodu, ko se mladi vprašujejo, ali so britanski Pakistanci ali pakistanski Britanci. So slovenski Bošnjaki ali pa so bosanski Slo-

¹⁷ Mesić, 2006, 238.

¹⁸ Mesić, 2006, 253-254.

venci? Tudi avtor disertacije je pogosto doživel tako kot številni njegovi prijatelji, rojeni v Sloveniji, vendar po rodu iz Bosne in Hercegovine, da so ga v Sloveniji klicali "južnjak", "Bosanc" in "ta spodn", medtem ko so ga ob obisku sorodnikov v Bosni vedno klicali "Slovenac", "dijaspora", "Janez" in "Slovenijales". Podobne izkušnje in občutke, samo v drugi smeri, imajo Slovenci v Bosni in Hercegovini.¹⁹ Unikatne situacije se dogajajo na različnih športnih tekmovanjih, ko za državne reprezentance nastopajo osebe, ki niso pripadniki večinskega naroda. To se je 11. junija 2008 zgodilo Hakanu Yakinu, Švicarju turškega rodu, ko je v dresu švicarske nogometne reprezentance igral tekmo na evropskem prvenstvu proti turški reprezentaciji. Nogometaš je pred tekmo izjavil, "da bo njegova mama navijala za Švico, medtem ko bodo prijatelji, ki živijo v Švici, navijali za Turčijo".²⁰

Da imamo opraviti z različnimi identitetami in številnimi dejavniki, ki vplivajo na njihov razvoj in percepcijo, se strinja tudi Yasmin Abhay Brown,²¹ britanska publicistka ugandskega rodu. Njeni starši so prišli v Ugando iz indijske Kalkute, leta 1972 pa so bili izgnani v Veliko Britanijo (v času vladavine diktatorja Idiija Amina). Kot mi-

---

¹⁹ Glej Kržišnik-Bukić, 2008. O tem je veliko pisala tudi Vera Adamič Papež, v Bosni rojena Slovenka.

²⁰ Več o tem si lahko preberete na spletni povezavi <http://www.index.hr/sport/euro2008/default.aspx?rubrika=clanak&id=390506>.

²¹ Yasmin Alibhai Brown je leta 1975 magistrirala iz filozofije na Oxfordu in od takrat piše za priznane časopise *The Guardian*, *Observer*, *The New York Times*, *Newsweek*, v zadnjem obdobju pa je redna kolumnistka za *The Independent* in *London's Evening Standard*. Napisala je nekaj knjig, najodmevnejši pa sta bili *Po multikulturalizmu (After Multiculturalism)* in *Ni kraja, kot je dom (No Place Like Home)*. Maja 2004 je prejela nagrado EMMA za najboljšo britansko novinarko (kolumne v časopisu *The Independent*). Zdaj dela kot predavateljica novinarstva na Fakulteti za novinarstvo v Cardiffu. Vir: <http://www.alibhai-brown.com/>.

grantka se je morala prilagoditi novim pravilom in vzorcem obnašanja v britanski družbi. Poročena je z Britancem in ima dva otroka. Sama pravi, da otroka vzgaja v duhu spoštovanja obeh kultur: britanske in indijske, vendar poudarja, da je za uspeh multikulturalizma obvezna strpnost z obeh strani. Njena starša sta rojena v Kalkuti. Brownova ju opisuje takole:

Sta eni najbolj kulturnih ljudi, kar jih poznam. Z vsem srcem ljubita Indijo in Britanijo. Zanju kultura ni lastnina niti zapor.²²

Brownova trdi, da je britanski multikulturalizem zastarel model integracije manjšin v ciljno družbo in da bi se morali posvetiti iskanju novih rešitev. Avtorica to obdobje imenuje "po multikulturalizmu" (*After Multiculturalism*), o čemer je napisala tudi knjigo z istim naslovom. Brownova je multikulturalizem prvič kritizirala leta 2000 v svoji knjigi *Who do we think we are? Imagining the New Britain* in zapisala:

Progresivne ideje, ki so ustrezne v nekem zgodovinskem obdobju, lahko kasneje postanejo ovira v družbenem razvoju. Verjamem, da se to sedaj dogaja multikulturalizmu v Veliki Britaniji. Za uspešno implementacijo novih, uspešnejših modelov integracije bi v javnih razpravah morali ločiti raso od nacionalne identitete in kulture.²³

Brownova meni, da je multikulturalizem v Veliki Britaniji neuspešen model in da je treba poiskati oz. razviti nove modele integracije "drugih" in "drugačnih" v britansko družbo.

Opozicija britanskemu multikulturalizmu je zdrava, saj bo mogoče spodbudila razvoj dodatnih integracijskih politik ali modelov.

²² Brown, 2000.

²³ Brown, 2000, 261.

Na podlagi dosegljivih podatkov lahko rečemo, da se ponavadi obe identiteti, “manjšinska” oz. “migrantska” in “večinska” oz. “ciljna”, združita v eno in tako se počasi, a zagotovo oblikuje unikatna, hibridna kultura druge oz. tretje generacije priseljencev, ki se razlikuje od kulture prvih migrantov. Kultura druge oz. tretje generacije migrantov ima elemente kulture prve generacije priseljencev, pa tudi ciljne kulture. Lahko bi rekli, da se bo z oblikovanjem nove kulture, ki bo združevala pozitivne vrednote migrantske in ciljne kulture, ustvarila pozitivna podlaga za nadaljnje dejavnosti, katerih cilj bo življenje različnih skupnosti v sožitju.

Fenomen evroislama

Islam je od samega začetka spodbujal in zagovarjal tezo o enakosti ter enakopravnosti vseh muslimanov znotraj svetovne muslimanske skupnosti (*ume*), ne glede na njihovo rasno ali etnično pripadnost. O tem govori tudi temeljna knjiga v islamu Koran (Kur'an):

Verniki so bratje. (Poglavje *Hudžurat* oz. *Sobe*, 10. verz)

Na drugi strani imamo izrek v *suni*, ko je Mohamed (naj je mir z njim) na svojem zadnjem romanju v Meko leta 630 izjavil:

Arabec ni boljši od Nearabca in Nearabec ni boljši od Arabca. Belc ni boljši od črnca in črnc ni boljši od belca. Pred Bogom ste vsi enaki, razlikujete se le v bogaboječnosti.

To so bili temelji islama v 7. stoletju. Mohamedovi učenci so bili Arabci, med njimi pa so bili tudi črnca (Bilal iz Abesinije), Perzijci (Selman el Farisi) in drugi. Poudarjanje in izpostavljanje verske identitete je zagotavljalo harmonijo v mladi muslimanski skupnosti, hkrati pa je preprečevalo kakršno koli diskriminacijo na podlagi rase ali etnične pripadnosti. Islam je eden in kot takšen je bil “živiljenjski vodič” muslimanov v tistem obdobju.

Islam se je v 7. in 8. stoletju razširil z Arabskega polotoka do Španije in južne Francije na zahodu ter Indije na vzhodu. Takšna ekspanzija je ustvarila konglomerat različnih skupnosti z različnimi identitetami. Lahko bi rekli, da so prve generacije muslimanov strogo sledile pravilu enakosti v prvih stoletjih po Mohamedovi smrti, vendar pa to ni preprečilo napetosti med različnimi muslimanskimi skupnostmi znotraj *ume*. Takšna trenja so se pojavila v Iraku in Iranu med Arabci in Perzijci (zlasti v času vladavine Omajadov od 7. stoletja do njihovega pokola v Bagdadu leta 750), med lokalnimi muslimani v Španiji in Berberi iz severne Afrike (od 8. do 13. stoletja), Bošnjaki in Turki na Balkanu (od 15. do 19. stoletja) itd. Vedno bolj se je pojavljalo izpostavljanje lastnih tradicij, identitete in običajev, ki so bili v nasprotju z razmišljanjem prvih muslimanov nad religijo in njenimi simboli. Takšne ideje so dobile dodaten zagon po uspehu nacionalnih revolucij v drugi polovici 19. stoletja v Evropi, kar je kulminiralo ravno pri Arabcih. Nekoč en narod se je razdelil v številne nove narode: nastali so Jordanci, Sirci, Jemenci, Tunizijci, Maročani, Libijci, Savdijci, Iračani itd. Pomembno je poudariti, da je islam kot vera samo eden, da pa se je pravno gledano razdelil na štiri pravne šole (*hanefiti*, *šafiti*, *hanbeliti* in *malikiti*), vendar so temelji islama pri vseh štirih pravnih šolah popolnoma enaki, kar pa ne velja za ločine, sekte, kulte itd., ki nimajo skupnih temeljnih točk z islamom ali jih imajo bore malo. Pridevnik "arabski", "bosanski" ali "evro(psko)islamski" lahko slabega poznavalca islama zavede z mislijo, da obstajajo različne oblike vere (islama). Pravilno bi bilo "islam in muslimani v arabskih deželah", "islam in muslimani v Bosni" in "islam in muslimani v Evropi".

"Evroislam" je najnovejša "iznajdba" takšnega razmišljanja. Diskurz o "evroislam" se je zlasti intenziviral z rastjo muslimanske skupnosti na zahodu, ko so evropske vlade naleteli na integracijske težave pri vključevanju muslimanskih migrantov v svojo družbo in

pospešeno začele iskati najboljšo rešitev, vrhunec razprav pa je “evroislam” doživel po 11. septembru. Svetovna stigmatizacija Arabcev v medijih in njihovo izenačevanje s teroristi je paradokсно privedlo do situacije, da so se muslimani v Evropi začeli deklarirati kot “evropski muslimani”, kar naj bi jih “jasno in glasno” distanciralo od “terorističnih Arabcev”. To se je eksplicitno videlo v primeru “karikatur” februarja 2006. Muslimani, ki živijo v Evropi, so bili v medijih prikazani kot “bolj civilizirani in manj nasilni”, muslimani v drugih delih sveta pa so ustrezali podobi muslimana, ki v eni roki drži Kur’an, v drugi pa orožje.²⁴

Mustafa Cerić je leta 2004 napisal *Deklaracijo evropskih muslimanov*. Dvajset (20) strani dolg dokument na samem začetku obsoja teroristične napade, storjene v imenu vere, potem pa se osredotoči na stoletno prisotnost muslimanov v Evropi, ki je s priseljevanjem muslimanskih migrantov po drugi svetovni vojni dobila nove razsežnosti. Cerić že v samem naslovu (Deklaracija evropskih muslimanov) uporabi besedno frazo “evropski muslimani”, kar poudarja njihovo (muslimansko) pripadnost Evropi in evropskim vrednotam. V uvodu Cerić navaja, “da so muslimani v Evropi dolžni razvijati svojo, evropsko-islamsko kulturo”,²⁵ medtem ko v prvem poglavju trdi, da je Evropa pripravljena tolerirati islam v svoji hiši, vendar ni pripravljena sprejeti muslimanov v svojem družbenem, kulturnem in političnem življenju. Na drugi strani so muslimani, ki so pripravljene živeti v Evropi, kakršna je, vendar ne storijo dovolj, da bi povečali in obogatili svoje znanje o evropskem družbenem, kulturnem in političnem sistemu, kar bi jim posredno izboljšalo njihov položaj v evropski družbi (Cerić, 2004: prvo poglavje). Evropo vidi kot “hišo dogovora” (*Darul Sulh*) med muslimani

---

²⁴ Kuhar, 2006, 134.

²⁵ Cerić, 2004: uvod Deklaracije evropskih muslimanov.

in večinsko družbo. V tem dogovoru morata obe strani spoštovati druga drugo, saj imajo številni muslimani v Evropi težave pri ohranjanju verske identitete zaradi pomanjkanja politične volje posameznih evropskih vlad, ki ne želijo izpolnjevati verskih potreb in uresničevati državljanskih pravic muslimanske skupnosti v svojih državah. Od njih (muslimanov) se pričakuje, da se integrirajo v evropsko družbo, pri tem pa izgubijo svojo muslimansko identiteto.²⁶

Po drugi strani se mi zdi zanimivo, da idejo "evroislama" podpirajo tudi novinarji, ki so prvi v medijskem prostoru uporabili izraz "islamofašizem". Govorim o Stephenu Schwartzu, ki je med vojno lobiral za Bošnjake in v svojih člankih v *Washington Postu* kritiziral zahod, ker ni preprečil genocida nad muslimani v Bosni in Hercegovini. Na svojem prvem obisku Sarajeva je bil impresioniran, ker pri Bošnjakih ni začutil želje po maščevanju, ampak so se želeli čim prej vrniti v normalno, civilno življenje. To je bil glavni razlog, da je kasneje prestopil v islam. V svojih člankih Schwartz danes piše o "vahabitski nevarnosti", ki preti iz Savdske Arabije, pri tem pa jih je izenačil z "islamonacifašisti".²⁷ Sam pojem je nezdržljiv z islamom, saj islam v temelju pomeni mir, medtem ko sta tako nacizem kot fašizem v 20. stoletju zaznamovala svetovno zgodovino s številnimi vojnami, koncentracijskimi taborišči, totalitarizmom itd. Schwartz meni, da je "bosanski islam" najbolj kompatibilen z evropsko družbo, in kot takšnega bi ga morale spodbujati tudi evropske vlade, saj bo olajšal integracijo muslimanske skupnosti v Evropi. Schwartz je obiskal Slovenijo 20. februarja 2006, ko je na Univerzi na Primorskem v Kopru govoril o odnosih med zahodom in islamom.²⁸

²⁶ Cerić, 2004, 1. poglavje.

²⁷ Schwartz, 2006.

²⁸ Več o tem dogodku si lahko pogledate na povezavi <http://slovenia.usembassy.gov/islam.html>.

Eden tistih, ki govori o evroislam, vendar z drugačne perspektive, je tudi Tariq Ramadan. Je vnuk Hasana El-Benne, ustanovitelja Muslimanskih bratov v Egiptu, v Švici rojeni in delujoči islamski učenjak, ki zagovarja teorijo o evroislam kot ustreznem modelu tako za muslimane v Evropi kot tudi za evropsko družbo. Trdi, da je islam evropska religija in da bi se muslimani morali prilagoditi evropski družbi, hkrati pa ohraniti muslimansko identiteto. Ravno tako nasprotuje delitvi med zahodom in islamskim svetom na "Mi versus Oni" ter označevanju Evrope kot "hiše vojne" (*Darul Harb*) in islamskega sveta kot "hiše miru" (*Darul Islam*), saj takšne delitve ni v Kur'anu, ki je temeljna islamska knjiga.²⁹

Če upoštevamo trenutni razvoj dogodkov v svetu in odnose med zahodom in islamskim svetom, lahko pričakujemo, da bodo oboji vse intenzivneje iskali odgovor na napete odnose med obema. Razprave o evroislam kot potencialni rešitvi se bodo nadaljevale in krepile, pomembno vlogo pri oblikovanju identitet muslimanov na zahodu pa bodo imeli tudi množični mediji.

Bibliografija

- BAUMANN, G. (1999): *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic and Religious Identities. Zones of Religion*, London, New York, Routledge.
- BERGER, P. L., LUCKMANN, T. (1992): *Socijalna konstrukcija zbilje*, Zagreb, Naprijed.
- BROWN, Y. A. (2000): *Who Do We Think We Are? Imagining the New Britain Yasmin Alibhai-Brown*, London, Penguin Books Ltd.
- CERIĆ, M. (2004): *Deklaracija evropskih muslimana*, Sarajevo, Rijaset Islamske zajednice u BiH.

---

²⁹ Ramadan, 2002.

- DEBELJAK, A. (2004): *Evropa brez Evropejcev*, Ljubljana, Zbirka Spekter, Sophia.
- FETZER, J., SOPER, C. (2005): *Muslims and the State in Britain, France, and Germany*, Cambridge, Cambridge University Press.
- KRŽIŠNIK-BUKIĆ, V. (2008): *Slovenci v BiH skozi pričevanja, spomine in literarne podobe 1831–2007*, Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja.
- KUHAR, R. (2006): *Manjšine v medijih. Statistična in diskurzivna analiza*, Ljubljana, . Media Watch.
- MARGALIT, A. (2004): *Ethics of Memory*, Cambridge, Harvard University Press.
- MESIĆ, M. (2006): *Multikulturalizam. Društveni i teorijski izazovi*, Zagreb, Školska knjiga.
- MEŽNARIĆ, S. (1986): *Bosanci. A kuda idu Slovenci nedeljom?*, Ljubljana, Založba Krt.
- MUCKEL, S. (2003): *Islam and the European Union. Muslims in Germany*, Dunaj, konferenca evropskih znanstvenikov in islamskih učenjakov.
- RAMADAN, T. (2002): *Biti evropski musliman*, Sarajevo, Udruženje Ilmije Bosne i Hercegovine.
- SCHWARTZ, S. (2006): "What is Islamofascism?" *The Weekly Standard*, <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/012/593ajdua.asp>, 17. Avgust.
- ŠAVIJA VALHA, N. (2008): *Pragmatični identiteti u BiH. Slučaj etniciteta*, Ljubljana, magistrsko delo, ISH.
- *** (2008): "Munare na referendumu u Švicarskoj", *Preporod*, št. 14/880, str. 42, 15. julij 2008.